

вмисно перебільшеної і суперечливої, законодавчої бази, яка потребує модернізації з урахуванням сучасних світових тенденцій розвитку. Зокрема мова йде про включення до основних законів і програм розвитку освіти європейських принципів організації української освітньої системи та управління нею, залучення громадськості до цього процесу, процедур контролю за дотриманням законодавства про освіту, чіткого розмежування відповідальності державних органів різного рівня та ін. Подальший розвиток наукових досліджень у зазначеній сфері потребує детального порівняльного аналізу українського та європейського досвіду розробки та реалізації законодавчих засад державного управління вищою освітою.

Література.

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : зі змінами згідно закону України від 8 груд. 2004 р. № 2222. – К. : Парламентське вид-во, 2005. – 95 с.
2. Про вищу освіту : закон України від 17 січн. 2002 р. № 2984–III // Відом. Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – С. 134.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : закон України від 13 груд. 1991 р. № 1977–XII. – Відом. Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – С.165.
4. Про освіту : закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060–XII // Відом. Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – С. 451.
5. Про Національну доктрину розвитку освіти : указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 16. – С. 860.
6. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листю 1993 р. № 896. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=896-93-%EF>.
7. Про вищу освіту : проект закону від 16 берез. 2010 р. № 6194. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=37291&pf35401=159876.
8. Прокопенко Л. Л. Процеси державотворення і освіти / Л. Л. Прокопенко // Державне будівництво. – 2006. – № 1. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/doc/1/06.pdf>.

УДК 328.123

Сергій Шубін

ПОЛІТИЧНИЙ МАРКЕТИНГОВИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ І РОЛІ ОПОЗИЦІЇ В ДЕРЖАВІ ТА СУСПІЛЬСТВІ

У статті висвітлюються роль, яку грає опозиція в демократичній державі, сутність феномену опозиційності як соціально-психологічного підґрунтя опозиційності особистості в суспільстві. Розкриваються шляхи взаємодії державних структур влади з опозиційними організаціями в країні заради уникнення розгортання соціально-політичного конфлікту.

Ключові слова: держава, державне управління, політична партія, опозиція, опозиційність, влада, політичний маркетинговий аналіз.

© Шубін С.П., 2010.

Ефективність діяльності органів державного управління України не в останню чергу залежить від вирішення проблеми побудови конструктивних взаємовідносин з опозиційно налаштованими силами в країні. Наукове дослідження феномену опозиції, її сутності і ролі в державі та суспільстві, урахування інтересів недержавних організацій з боку провладних структур, складають проблемне поле державно-управлінської практики.

Питанням, пов'язаним з аналізом взаємовідносин між владою і опозицією, вивченню самого феномену опозиційності в суспільстві, розкриттю функцій конструктивності та деструкції опозиційних організацій присвячено доволі-таки багато праць в політологічній і соціально-психологічній літературі. Серед них особливу увагу привертають роботи всесвітньовідомих і вітчизняних науковців: Г. Алмонда і С. Верби [1]; Г. Атаманчука [2]; Е. Афоніна і А. Мартинова [3]; І. Бекешкиної [4]; Н. Беляєвої [5]; Т. Гарра [6]; М. Дюверже [7]; О. Іванілова [8]; Д. Ольшанського [9]; Х. Ортега-і-Гасета [10]; В. Райха [11]; Н. Ротар [12]; А. Фернхеа і П. Хейвена [13] та багатьох інших. Але, на жаль, в державно-управлінській науці не знайшла належного відображення проблема взаємовідносин між державними інститутами України з одного боку, та опозиційними до існуючої влади організаціями, з іншого боку, на предмет налагодження ділових, конструктивних стосунків заради поступового і демократичного розвитку країни.

Невирішеною частиною залишається висвітлення проблеми опозиційності в державі і суспільстві через феномен опозиційності як фундаментальної першооснови девіантних дій особистості-громадянина. Крім того, потребує більш детального дослідження сутність конструктивності і деструктивності в діях опозиції до існуючої державної влади та соціально-політичного або соціально-економічного її устрою.

Ціллю даної статті є розкриття сутності і ролі опозиції в державі за допомогою методу політичного маркетингового аналізу.

У соціально-політичному процесі взаємин державних органів управління і суспільства важливу роль відіграють відносини з недержавними суспільно-політичними інститутами і, в першу чергу, з політичними партіями. Загальновідомо, що політична партія – це найбільш активна частина суспільства, організована, спеціалізована група, що об'єднує на добровільних засадах прихильників загальних політичних цілей і завдань, котрі прагнуть прийти до державної влади або брати участь в її здійсненні.

Наявність у державі багатопартійності свідчить про те, що країна орієнтована на демократичні цінності, в якій інститути демократичного процесу дійсно будуть справжніми виразниками інтересів різних соціальних шарів, а отже, діяти на користь громадянського суспільства. Самі ж політичні партії як інститут володіють цілою низкою відмітних ознак.

Так, вони мають

- ідеологічну основу;
- програми, цілі, що висловлюють їх, завдання, засоби і способи їх досягнення;
- статuti, що визначають їх структуру, членство, права і обов'язки членів партії, центральні, регіональні і місцеві органи;
- головні змістовні цілі – боротьбу за державно-політичну владу;
- визначення свого правового статусу по відношенню до існуючої держави і форм правління.

На підставі проведеного політичного маркетингового аналізу [14] українських політичних реалій можна констатувати, що в Україні сформувалася партійна система, політичні партії будують свою діяльність, керуючись Конституцією України [15], Законом України «Про внесення змін до

аналіз останніх досліджень і публікацій

мета

постановка проблеми

виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

вигляд основного матеріалу

Конституції України» від 08 грудня 2004 року [16] і Законом України «Про політичні партії в Україні» [17]. Крім того, користуючись термінологією відомого французького дослідника партій і партійних систем М. Дюверже [7], існуючі в нашій країні політичні партії переважно є партіями масового типу. При цьому, українська партійна система представлена партіями всьляко можливого ідеологічного спектру – від край лівого до край правого флангів. Це свідчить про те, що плюралізм думок у державі існує та демократичні принципи превалюють в свідомості більшої частини громадян. З іншого боку, така кількість ідеологічних напрямів у середовищі наших громадян не сприяє консолідації суспільства, дезорієнтує його, що дає благодатний ґрунт для виникнення і зростання партій радикального напрямку. А відсутність об'єднуючої загальнонаціональної ідеї сприяє активації дезінтеграційних процесів в Україні, які ведуть до переродження політичних партій із загальнодержавних політичних організацій у політичні організації, що відстоюють інтереси окремих регіонів країни або окремих національно-етнічних і релігійних груп населення.

Така строкатість політико-ідеологічних переконань в українському суспільстві ускладнює взаємодію органів державного управління з представниками різних політичних партій, особливо опозиційно налаштованих до існуючої влади, приховує в собі потенціал виникнення соціально-політичного конфлікту, що врешті-решт може позначитися на безпеці держави [18].

Проблема взаємовідносин держави та її структурних підрозділів управління з усіма соціально-політичними інститутами суспільства, в тому числі і опозицією, повинна зайняти особливе місце в соціально-політичному сегменті на полі дій державних управлінців, із використанням дослідницько-управлінських інструментів політичного маркетингу, з метою вивчення цих взаємовідносин на предмет їх впливу на хід розвитку подій в країні. Тому першочерговими можуть виступати завдання оптимізації взаємозв'язку з опозиційними силами в державі і надання їм конструктивної спрямованості. Слід зазначити, що опозиція за багатьма параметрами є політичною багатовекторною і суперечливою силою. Її можливо розкрити на науково-теоретичному рівні через з'ясування феномену опозиційності, який необхідно розцінювати як інтегративну характеристику проявів активності опозиції, що у свою чергу розкриває суть закономірностей суспільства, що демократизується. «Опозиційність, – визначають російські вчені-політологи В. Жуков, А. Карпов, Л. Лаптева та ін., – це цілеспрямована активність суб'єктів політики, яка направлена на висловлення і досягнення мети і завдань, обумовлених певним неприйняттям ними офіційної спрямованості, порядку і устрою соціально-політичної й економічної життєдіяльності суспільства» [19, с. 706]. Прояв саме цієї закономірності ще недостатньо вивчений і як об'єкт науки державне управління вимагає детальнішого дослідження.

Недостатня визначеність соціально-політичного статусу опозиції в Україні актуалізує вивчення її природи в суспільстві, що демократизується, через загальне поняття опозиційності, а актуальність проблеми опозиційності прямо пов'язана з величезною соціально-політичною значимістю опозиції як соціально-політичного явища. При цьому, необхідно мати на увазі, що опозиція є одним із основних соціально-політичних суб'єктів соціально-політичного процесу в державі і саме тому нерозуміння соціально-політичної цінності опозиції може зробити слабшою всю соціально-політичну систему нашого суспільства. Більш того, тільки в умовах політичної конкуренції і сильної опозиції влада, керуючись політичною маркетинговою стратегією конкурентного політичного позиціонування в державному управлінні, зможе адекватніше реагувати на соціальну і політичну атмосферу суспільства, враховуючи розмаїття і зміст соціально-політичних та соціально-економічних інтересів громадян, ефективно нівелювати ті виклики, які виникають у процесі побудови демократичної і правової держави.

Загальновідомо, що з об'єктивних причин, відкрито або неявно, державна влада при демократичному способі її завоювання, перш за все, прагне закріпити привілейоване становище тих соціальних груп і політичних організацій, які є її опорою. З іншого боку, будь-яка державна влада певною мірою завжди не відповідає реальній соціальній, економічній і культурній структурам й потребам всього суспільства. До того ж, інтереси багатьох соціальних груп населення, політичних партій та економічних угруповань враховуються владою частково і навіть можуть ігноруватися нею. Тоді виразником інтересів таких груп стає конструктивна опозиція: вона практично завжди захищатиме соціально, політично, економічно і культурно обділені верстви населення, виявлятиме і підтримуватиме ті соціально-економічні, соціально-політичні і культурні відносини в суспільстві, які вимагають трансформації або реформування. Конструктивність же опозиції визначатиметься ступенем відповідності її мети, функцій і діяльності і інтересам скривдженої частини населення країни. А поєднання легальності і конструктивності зумовить об'єктивну потребу суспільства, що демократизується, в реальній присутності і соціальній практиці опозиційності.

Отже, опозиція в державі є соціально-політичним механізмом, що протидіє монополізації всієї повноти влади особою, політичною партією або якою-небудь частиною політичної еліти, а суб'єктами опозиції виступають опозиційні соціально-політичні сили різної спрямованості, які знаходяться в суперечностях з офіційною державною владою.

Найважливішим соціально-політичним джерелом опозиційності є інтерес людини до соціально-політичної сфери, придушення власних індивідуальних проблем в ім'я загального блага, цілей, інтересів і морально-етичних, культурних цінностей. А соціально-політичною основою опозиційності повинно стати прагнення індивіда до цілеспрямованої активності, внутрішньою потребою якої стає необхідність протестних дій проти виконання ролі пасивного виконавця чужої волі. Таке розуміння спонукає його виробляти особливе ставлення до соціально-політичного середовища в державі, тобто особистим ставленням буде опозиційна орієнтація як передумова діяльності, спрямованої на зміну, поліпшення, розвиток умов соціально-політичного середовища існування, незалежно від ступеня її збігу з внутрішньою і зовнішньою політикою, що офіційно проводиться представниками державної влади.

Не погоджуючись з роллю протестних об'єктів соціально-політичного управління в державі, а деколи і маніпулюванням з боку владних структур, найбільш фундаментальним проявом такого неприйняття стає опозиційність як масова орієнтація, що виражається в частковому або повному неприйнятті соціально-політичних пріоритетів цих владних структур. При цьому, опозиційність виражатиме активну протидію нав'язуваній владою індивідові або групі людей, що створюють організацію однодумців, і виявляється як явище масове. Тому вона понад усе виражена в діяльності політичних партій, організованих в опозицію, активно і відкрито протиставляє себе офіційним владним структурам держави.

Отже, джерелом опозиційності є прагнення мас служити не об'єктами, а суб'єктами соціально-політичних процесів у державі, бажання конкретних людей активно брати участь в реальному соціально-політичному житті країни. Політичною основою такого прагнення є отримання політичної або державної влади як інструменту змін у проведенні внутрішньої і зовнішньої політики.

Аналізуючи опозиційність в державі і суспільстві як чинник прояву незгоди з соціально-політичним або соціально-економічним курсом, що офіційно проводиться представниками існуючої влади, можна виділити характерні риси цього феномену:

- повне або часткове неприйняття існуючого ладу в державі, загальної структури суспільства і його

соціально-політичної або соціально-економічної системи; незгода з внутрішньою і зовнішньою політикою, що проводиться владою;

- усвідомлення необхідності реалізації власних соціально-політичних або соціально-економічних цілей і завдань силами і засобами, відповідними ухваленій програмі дій;
- активізація дій, спрямованих на досягнення стратегічної мети і завдань, перш за все, пов'язаних із проблемою завоювання реальної влади в державі.

Тому, як одна із закономірностей прояву опозиційності в державі і суспільстві, виступає її активна участь у соціально-політичних акціях, особливо комунікативних процесах (політична рекламна діяльність, політичні PR-акції, прямі політичні маркетингові заходи – телезвернення лідерів опозиції, мітинги і маніфестації протесту проти дій влади або на підтримку дій інших опозиційних сил, розсилка інформаційних матеріалів тощо), в тому числі через взаємодію з державною владою. При цьому може виявлятися така особливість, як розширення спектру вживаних моделей, алгоритмів і технологій (у тому числі і маніпулятивної властивості), які забезпечать більш ефективну дію на інститути державної влади і мобільний зворотний зв'язок з представниками громадянства. Крім того, представники опозиції розглядатимуть державну владу та її структурні підрозділи як об'єкт свого впливу, а інститути громадянського суспільства країни постараються перетворити на активний суб'єкт взаємодії.

Враховуючи характеристики сутнісних ознак опозиційності, можна стверджувати, що в демократичному, плюралістичному суспільстві опозиція може відіграти як позитивну, конструктивну роль, так і негативну, деструктивну.

Конструктивна роль виражається в меті, що висувається – поліпшення життя суспільства або реформування державних інститутів влади, та науково обґрунтованій практиці її досягнення, відповідній інтересам і потребам суспільства або його частини, представленої опозицією.

Деструктивна ж роль може включати критику існуючої соціально-політичної системи, не підтриманої конструктивними концепціями або діями, а загальна соціально-політична лінія, що проводиться представниками такої опозиції, буде спрямована на руйнування існуючої соціально-політичної системи і дестабілізацію політичної обстановки в державі. Тому руйнівні політичні орієнтації, що припускають делінквентні дії з боку такої опозиції, які несуть винятково деструктивний заряд, не можна називати опозиційними, тому що опозиційність робить акцент на конструктивній орієнтації з неприциповими елементами деструкції.

Отже, у суспільстві, що стабілізується, де підсилюються тенденції демократизації, в опозиційності починає переважати конструктивно-творче начало, на відміну від суспільства, що не визначило вектора свого розвитку, а існуючі соціально-політичні сили в державі здатні направити розвиток країни на рейки недемократичного шляху і, відповідно, порушити баланс політичних сил на користь деструкції. Більш того, в сприятливий для суспільства і держави період, діяльнісна, комунікативна сфери та сфера відносин опозиційності можуть бути максимально конгруентними по відношенню до впроваджуваної політики держави та життєдіяльності суспільства.

Опозиційність у сучасному українському суспільстві виявляється як складне соціально-політичне явище, яке не можна звести до чогось одновимірною. За допомогою політичного маркетингового аналізу в державному управлінні не важко виявити, що опозиційність в Україні являє собою синтез засвоєних соціально-політичних концепцій і власного соціально-політичного досвіду, емпіричних знань та політичних, соціальних, психологічних установ, які в більшості випадків визначаються політичними лідерами. При

цьому, однак, в Україні слід розрізняти опозиційність широких мас, опозиційність політичних партій та опозиційність конкретної особи як суб'єкта політики, яка може не передбачати обов'язкових політичних активних дій.

Стосовно української дійсності, можна стверджувати про слабо виражену опозиційність тих суб'єктів політики, які схвалюють будь-який обраний правлячою силою курс (особливо політичні партії, що пов'язані з крупним, олігархічним капіталом) і про сильний її прояв у тих, хто повністю заперечує обраний політичний курс розвитку українського суспільства (крайні ліві інтернаціоналістські і крайні праві радикально-націоналістичні партії). Мають місце маргінальні опозиціонери, які в залежності від розвитку ситуації можуть зайняти найбільш радикальні чи конформістські позиції.

Важливо відзначити, що державні структури влади в Україні на сучасному етапі розвитку виявилися недостатньо підготовленими до активної й корисної взаємодії і ефективного використання того потенціалу, який вже реально має в своєму розпорядженні сформована за роки незалежності опозиція і суспільство в цілому. Найважливішим компонентом у даному випадку є те, що тут не врахований фактор опозиційності, який реалізується через вибір системи цінностей, найперше ментально-культурних, що відрізняються від соціально-політичних цінностей і діючої орієнтації державної влади. А неповне врахування факторів і умов світоглядно-цільового, організаційно-правового, соціально-психологічного характеру буде актуалізувати активність конструктивної опозиційності і деструктивної опозиційності, що в кінцевому результаті може призвести до появи соціально-політичного конфлікту в державі.

Таким чином, опозиція за багатьма параметрами є соціально-політичною багатовекторною і суперечливою силою. Її сутність розкривається через з'ясування феномену опозиційності, що є цілеспрямованою активністю суб'єктів політики в державі, яка на висловлення та досягнення мети і завдань, обумовлених певним несприйняттям ними офіційного політичного або економічного курсу, порядку і устрою соціально-політичної та соціально-економічної системи життєдіяльності суспільства. Джерелом опозиційності є прагнення мас служити не об'єктами, а суб'єктами соціально-політичних процесів у державі, бажання конкретних людей активно брати участь в реальному соціально-політичному житті країни. Політичною основою такого прагнення є отримання політичної або державної влади як інструмента змін у проведених внутрішньої і зовнішньої політики.

В демократичному суспільстві опозиція може відігравати як конструктивну, так і деструктивну роль. Конструктивна роль виражається в меті, що висувається, – поліпшення життя суспільства або реформування державних інститутів влади, та науково обґрунтованій практиці її досягнення, відповідній інтересам і потреба суспільства або його частини, представленої опозицією. Деструктивна роль включає критику існуючої соціально-політичної або соціально-економічної системи країни, не підтриманої конструктивними пропозиціями, а загальна соціально-політична лінія, що проводиться опозицією, буде спрямована на руйнування існуючої соціально-політичної або соціально-економічної системи і дестабілізацію політичної обстановки в державі. Це може призвести до виникнення соціально-політичного конфлікту в державі.

Подальше дослідження буде спрямоване на висвітлення суті соціально-політичного конфлікту в державі за допомогою політичних маркетингових засобів.

Література.

1. Алмонд Г. А. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. А. Алмонд, С. Верба // Политические исследования. – 1992. – № 4. – С. 122–134.
2. Атаманчук Г. В. Политический процесс и государственная политика / Г. В. Атаманчук // Свободная мысль. – 1991. – № 18. – С. 69–76.

3. Афонін Е. Соціетально-психологічний чинник трансформації і соціетальна структура кризового суспільства / Е.Афонін, А.Мартинів // Соціальна психологія. – 2007. – № 1. – С. 3–11.
4. Бекешкина І. Громадська думка у суспільствах, що трансформуються / І. Бекешкина // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 4. – С. 218–222.
5. Беляева Н. Ю. Гражданские ассоциации и государство / Н. Ю. Беляева // Социологические исследования. – 1995. – № 11. – С. 109–114.
6. Гарт Т. Р. Почему люди бунтуют / Т. Р. Гарт. – СПб.: Питер, 2005. – 461 с.
7. Дюверже М. Политические партии / Морис Дюверже; [пер. с фр. И. А. Зиминной]; изд. 4-е. – М.: Академический Проект; Трикста, 2007. – 544 с.
8. Іванілов О. Реалізація принципу альтернативності у розбудові української державності / О. Іванілов // Політичний менеджмент. – 2006. – №5. – С. 74–82.
9. Ольшанский Д. В. Политическая психология / Д. В. Ольшанский. – СПб.: Питер, 2002. – 576 с.
10. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Хосе Ортега-и-Гассет; [сб.: пер. с исп.]. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 509 с.
11. Райх В. Психология масс и фашизм / Вильгельм Райх. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 539 с.
12. Ротар Н. Діалогові форми політичної участі: передумови та перспективи становлення в Україні / Н. Ротар // Політичний менеджмент. – 2007. – № 1. – С.75–92.
13. Фернхем А. Личность и социальное поведение / А. Фернхем, П. Хейвен. – СПб.: Питер, 2001. – 368 с.
14. Шубін С. П. Політичний маркетинговий аналіз: метод, теорія, практика; [монографія]. / С. П. Шубін. – К.: Генеза, 2007. – 112 с.
15. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Офіц. Вид. Верховної Ради України, 1996. – 118 с.
16. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08 грудня 2004 р.: №2222–IV / Верховна Рада України. – Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 2. – С. 44.
17. Закон України «Про політичні партії в Україні» (за станом на 10 липня 2001р.). – К.: Парламентське видавництво, 2001. – 16 с.
18. Шубін С. П. Політичний конфлікт і безпека держави; [монографія]. / С. П. Шубін. – Миколаїв: МДУ імені В. О.Сухомлинського, 2008. – 88 с.
19. Политический менеджмент; [учеб. пособие]. / Под общ. ред. В. И. Жукова, А. В. Карпова, Л. Г. Лаптева, О. Ф. Шаброва. – М.: Изд-во Института психиатрии, 2004. – 944 с.